

KOSSUTH LAJOS ÉS KORTÁRSAI MAGYAR EX LIBRISEK TÜKRÉBEN

Amint több szakértő megfogalmazta és említette már, az ex libris intim műfaja a kisgrafikának. Főként az újabb időkben a 20. század elejétől napjainkig, – amikor már nem csupán monogrammal, névvel vagy címerekkel jelezték a könyvtulajdont, az ex librisek megrendelői igyekeztek olyan ábrákat és rajzokat készíttetni a grafikusokkal, amelyek utalnak saját személyiségükre, foglalkozásukra, elveikre, példaképeikre, kedvelt helyeikre vagy tárgyaikra, stb., s mindezt lehetőleg minél művészebb színvonalon megjelenítve. Ha nem volt konkrét elképzelésük az ábrázolás módjáról, akkor csak a témát közölték a művésszel, aki a saját művészi kompozícióját hozta létre a maga intuíciónak, stílusának megfelelően; tehát az ex libris műfaj nem csupán a megrendelő, hanem a megvalósító művész részéről is meg lehetőségen intim, de legalábbis szubjektív maradt. Többek között ennek is köszönhető a műfaj a 19-20. század fordulóján egyre növekvő népszerűségét, majd felvirágzását.

Igen jelentős motívuma az ex librisnek a portré, az arckép. Sok gyűjtő rendel meg, gyakran kerek évfordulók, jubileumok vagy ünnepek alkalmával kedvenc írója, művésze, zeneszerzője, politikusa, sportolója, stb. portréját. S mivel az ex libris nem tartozott az úgy nevezett "menő" műfajok közé, a hivatalos közvélemény nem tulajdonított neki nagy jelentőséget, mondhatjuk úgy is, hogy "nem volt szem előtt". Így a téma tulajdonképpen csak a megrendelőtől és a művéstől függött. Ha ők ketten megegyeztek valakinek a megjelenítésében, más nemigen szólhatott bele. Ennek pedig politikai vonzata is volt, sőt van ma is. Különösen olyan időkben, amikor a cenzúra erősen beleszólt a művészetekbe, illetve a politikai (és művészeti) diktatúra tiltott bizonyos irányzatokat és témákat, a kisgrafika és főként az ex libris volt az a műfaj, ahol a szabadságvágy többé-kevésbé kiélhette magát, éppen a fent említett intimitása folytán. Természetesen, ha ilyen művek készültek, a felek ezt nem verték nagyobbra, s a grafikák csak a gyűjtők és a barátok között terjedtek, sőt, borítékba zárva, postán a világ bármely részébe eljutottak. Ebben rejlik egyik fő magyarázata annak, hogy a kommunista diktatúra idején, az 1960-as évek legelejétől a rendszerváltozásig soha nem tapasztalt mértékben virágzott fel az ex libris művészete Magyarországon, hasonlóan az akkori "szocialista tábor" országaihoz. A *Kisgrafika Barátok Köre* 1959-es megalakulása ennek bizonyos értelemben fórumot is teremtett (ha formálisan ellenőrzött volt is) és nem véletlen, hogy sok grafikusművész közreműködésével annak tagsága országos szinten talán a félezeret is meghaladta. Az ex libris-gyűjtés ekkortól már nem polgári allűr vagy üres nosztalgia a régi polgári világ iránt (amint sokan próbálták vagy próbálják ma is jellemezni), hanem nagyon is "haladó és pozitív", lelki és esztétikai szükséglet kielégítője. Ettől kezdve lehetett az ex libriseken lemérni és nyomon követni,

(Dózsa, Thököly, Rákóczi stb.), de különösen a magyar reformkort és az 1848-49-es szabadságharcot idéző témájú ex librisek száma. Kossuth neve ismét a szabadság és az ellenzéki szimbólumává vált.

Kossuth Lajos születésének kétszázadik évfordulójáról megemlékezve, érdekes belepillantanunk, hogyan jelentkezik és jelenik meg e műfajban történelmünknek egyik legnépszerűbb alakjaként, korának, a reformkornak többi halandó szellemű képviselőjével, szabadsághőseivel együtt. Mivel ezt az ex libris-művészet tükrében igyekszünk nyomon követni, kuriózumként bemutatjuk azt az ex librist, amely Kossuth Lajos könyvtára számára készült 1894-ben, a nagy politikus halála évében.

Köszönjük Horváth Hilda művészettörténésznek, a Kisgrafika Barátok Köre tagjának, hogy rendelkezésünkre bocsátotta az Iparművészeti Múzeum hatalmas ex libris-gyűjteményéből. Hogy maga Kossuth látta-e még, s hogy milyen alkalmából és ki készíthette, az a további kutatások feladata. A szerzőről csupán az ábra alatti R.A. monogram árulkodik.

Figyelembe kell vennünk, hogy az ex librist készítő grafikusaink között nem mindegyikük alkotóművészetében található meg az arckép, a porté-rajzolás.

Legtöbbjük kiváló, élethű portrét tud készíteni, de sokan közülük nagyon ritkán, legfeljebb a megrendelő határozott kívánságára vállalkoznak, avagy ex librisen egyáltalán nem rajzolnak ilyet. Néhányan viszont egyszerű arcképrajzolókat, sőt szívesen készítenek akár egész portré-sorozatokat. Legismertebb kétségtelenül az immár klasszikus *Fery Antal*, de gyakran metszett remek portékat Drahos István, Kertes-Kollmann Jenő, László Anna, Nagy Zoltán, Perey Zoltán, Petry Béla, Tempin-szky István, Várkonyi Károly, Vén Zoltán stb. és sokan az erdélyi magyar mesterek közül, élükön Gy. Szabó Bélával egészen a mai fiatalokig. Külön cikk vagy tanulmány tárgya lehetne, hogy melyik művész milyen felfogásban és stílusban rajzolta meg például egy-egy híres személyiségünket (vagyis ugyanazt a személyt), de ugyanúgy az is, hogy milyen festmények, korabeli rajzok vagy fotográfiák alapján. Például Kossuthot, Arany Jánost, Petőfit vagy Liszt Ferencet ugyanaz a művész néha 10-15 különféle ex librisen is megjelenítette, mint ahogyan Fery Antal ábrázolta a fiatal, a katona-forradalmár, az érett politikus és az idős Kossuthot is, olykor hiteles arcképek alapján, olykor idealizáltan.

Korántsem teljességre törekedve és főként a Palásthy Lajos és a saját gyűjteményemből válogatva, csupán a reformkor és a 48-as szabadságharc emlékeit idéző lapokat vizsgálva, érdekes következtetéseket vonhatunk le. A gyűjtőktől legszívesebben rendelt és megvalósult ex libriseken leggyakrabban Petőfi Sándor és életműve jelenik meg. Őt követik második helyen a Kossuth ábrázolások, majd a tizenhárom aradi vértanú és a szabadságharc más hőseinek portréi (pl. Gábor Áron, Bem József, Lenkey János, Görgey Arthur, stb.), majd Széchenyi István, aztán a kor legnagyobb

KOSSUTH KORTÁRSAI

Marcali Kiss József, X3

Vecserka Zsolt, X2

Csutak Levente, X2

Fery Antal, X2

Bagarus Zoltán, C3

Fery Antal, X2

Vén Zoltán, C2

Petry Béla, klisé

László Anna, C3

KOSSUTH KORTÁRSAI

Fery Antal, X2

Torró Vilmos, X3

Fery Antal, X2

Fery Antal, X2

Vertel József, C2

Fery Antal, X2

Patay Mihály, X2

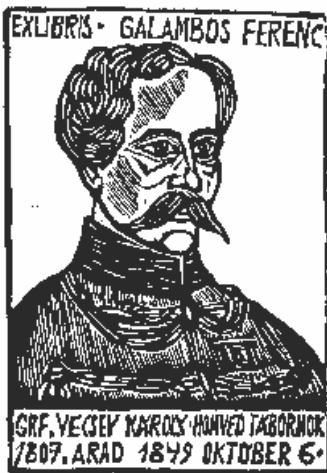

Fery Antal, X2

Csutak Levente, P1

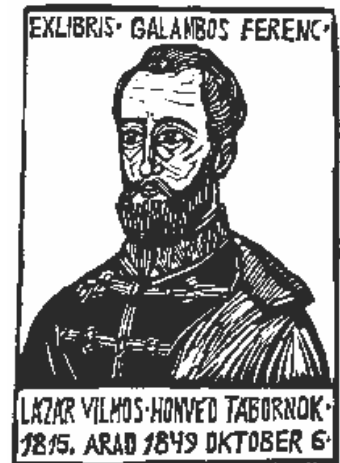
KOSSUTH KORTÁRSAI

Perei Zoltán, X2

Tempinszky István, C1

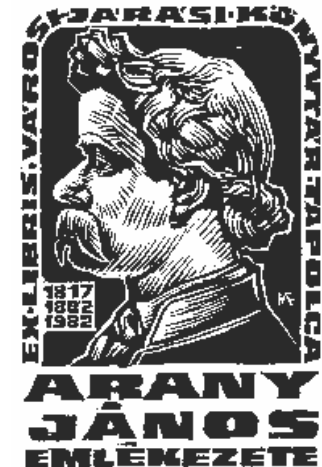
Perei Zoltán, X2

Kékesi László, X3

Torró Vilmos, X3

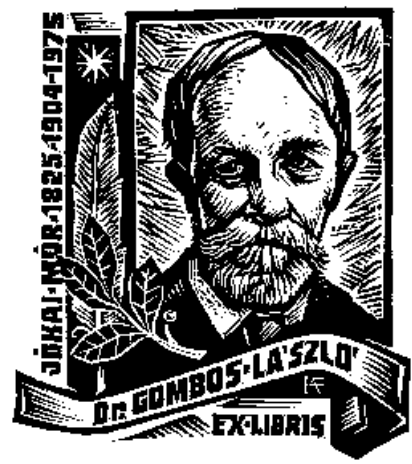
Fery Antal, X2

Fery Antal, X2

Petry Béla, klisé

Fery Antal, X2

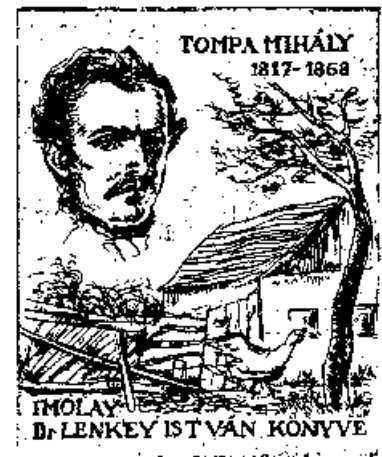
KOSSUTH KORTÁRSAI

Várkonyi Károly, X3

Fery Antal, X2

László Anna, C3

Fery Antal, X2

Petry Béla, klisé

Fery Antal, X2

Bánsági András, X3

Fery Antal, X2

Fery Antal, X2

nagyobb gyakorisággal a többi kortárs személyiségek, leginkább az írók-költők, de művészek, zenészek, tudósok és politikusok is, akiket szívesen idéz és tekint példaképének a jelenkor, pl. Arany János, Jókai Mór, Madách Imre, Tompa Mihály, Fáy András, Semmelweis Ignác, és még soká lehetne sorolni a jeles neveket és életműveket.

Mindezek teljességre törekvő feltárása és feldolgozása csupán a magyar kisgrafikában és exlibris-művészetben, vagy akár csak egy-egy korszak vonatkozásában is

hatalmas feladat lenne az ezzel foglalkozó művészet-történészek számára. Ugyanígy vizsgálható lenne például a régi korok nagy alakjainak és személyiségeinek megjelenése, vagy a 20. század arculatát kialakító magyar és külföldi nagyságok arcmásait és életműveiket idéző kisgrafikai alkotások sokasága. Hasznos lenne ezek összeállítása, s talán tartozunk is vele közművelődésünknek.

Király Zoltán

FERY ANTAL EX LIBRISEI ZEBEGÉNYBEN

Ötödik éve rendezik meg a *Dunakanyar Művészeti Hetek* programsorozatát, amelynek gerincét a komolyzenei koncertek, képzőművészeti kiállítások, színházi előadások, irodalmi műsorok és hagyományőrző néptánc-csoportok bemutatói alkotják. Az idén ennek keretében került megnyitásra július 12-én Zebegényben a Fery Antal grafikusművész életművéből válogatott ex libris kiállítás.

A Galéria Cukrászda és az Art Souvenir Galéria helyiségeiben, tehát egymáshoz közeli két helyen tekinthették meg a látogatók, közöttük a budapesti KBK tagjainak népes csoportja, a keretezett tablókban, tematikus csoportosításban elhelyezett ex libriseket. Házigazdaként a Zebegényben élő *Kórusz József* üdvözölte a megjelenteket, közöttük *Bánkiné Fery Veronikát*, a művész lányát és *Kass János* grafikusművészt, majd *Köpöcz Rózsa* művészettörténész mondta el megnyitóját, amelyet az alábbiakban olvashatunk:

INTIM MŰFAJ MESTERE

Fery Antal kiállításának megnyitóján először *Kórusz József* nevét kell megemlítenem, hiszen az ő ötlete volt, ő szorgalmazta, hogy hozzuk el Zebegénybe, mutassuk be az itteni közönségnek Fery Antal ex libriseit. Egy ma már lassan elfeledett műfaj képviselője volt Fery Antal, hiszen az ex librisek, a könyveket megjelölő kis lapocskák szorosan a könyvgyűjtéshez, a könyvek szeretetéhez kapcsolódnak, s ma sajnos egyre kevesebb az igazi könyvgyűjtő. Az ex libris annak a vasláncnak az utóda, mellyel hajdan a drága kódexek tulajdonosai féltett kincsüket a könyvtartó állványhoz csatolták, finom rajzolatú, kis lapocskákká átlényegülve, ugyanúgy a könyvhöz való ragaszkodást jelképezik. A műfaj a könyvnyomtatással, a sokszorosító grafika születésével egyidős. Először fametszet, majd rézmetszet, rézkarc, litográfia, linómetszés technikájával készültek a lapok. Művelői között a legnagyobb mesterek is ott voltak, így Dürer, Cranach, Holbein, Picasso, vagy Matisse. Különös szenvedély kell ahhoz, hogy az alkotó ember pár négyzetcentiméteres felületbe tömörítse mondanivalóját, tudva azt, hogy csak nagyon ritkán kerülhet a néző szeme elé műve, mondjuk akkor, amikor a könyvtulajdonos leveszi a polcra a kedves könyvét és felütvé először az ex librist pillantja meg. A XX. század eleje óta funkciójától elválva, önálló műalkotás-ként, megszámozva, aláírva kezdték el terjeszteni és gyűjteni az ex libriseket. Világszerte gyűjtőkörök alakultak ki, Magyarországon is sok megrendelést kaptak a grafikusok.

Fery Antal pályájának indulása egybeesett a magyarországi grafikai élet általános föllendülésével. 1939-től kezdett Varga Nándor Lajos irányítása mellett fametszéssel foglalkozni, ex libriseket készíteni. 1994-es haláláig több, mint kétezer lapot nyomtatott. Ezt a hatalmas, szerteágazó életművet szülővárosa, Szerencs múzeuma fogadta be és gondozza ma is. Több gyűjtőhöz került jelentős kollekció Fery Antal műveiből.

Fery Antal fametszete, X2

Most *dr. Arató Antal* a székesfehérvári Megyei Könyvtár igazgatója bocsátotta rendelkezésünkre gyűjteményét. Ő dolgozta fel és csoportosította tematikus rendszerben a kis lapokat. Közöttük a legjelentősebb csoportot a magyar írók, költők, zeneszerzők, festőművészek portréit feldolgozó fametszetek adják. De vésője alá kerültek a magyar műemlékek, híres könyvtárak, arborétumok, növények, állatok képei is.

Különös dolog így látni a néhol csak néhány négyzetcentiméteres grafikákat, mert intim műfaj ez, magányos szemlélődést, műélvezetet kínál. Egy ilyen áttekinthető kiállítás pedig arra ad alkalmat, hogy egymás mellett, egyszerre lássuk az ex libris ritkán feltáruló világot. Az ex libris Arató Antal szerint a képzőművészetek epigrammája, a kis felületben a művésznek aforizma-szerűen kell összesűrítenie mondanivalóját.

Fery Antal e műfaj mesterévé vált. Érződik lapjain a formakeresés öröme, a megtalált tömör megoldások